

MPRA

Munich Personal RePEc Archive

The Components and Complexity of the Global Economic Crisis of 2006-2011

Kibritçioğlu, Aykut

Ankara University

13 July 2011

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/33515/>

MPRA Paper No. 33515, posted 20 Sep 2011 08:48 UTC

THE COMPONENTS AND COMPLEXITY OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS OF 2006-2011 *

Aykut Kibritçioğlu

Department of Economics
Faculty of Political Sciences
Ankara University,
TR-06590 Cebeci, Ankara, Turkey
Internet: <http://kibritcioglu.com/iktisat/>
E-mail: kibritcioglu@ankara.edu.tr

Abstract

In this short paper, it is mainly argued that the current global economic crisis (2006-2011) consists not only of the US financial crisis of 2006-2007 which has been globalized since fall 2008. The world economy has also been hit by the Eurozone sovereign debt crisis, rising energy prices, two successive food crises, increases in poverty and hunger, and severe ecological problems within a very short period of time since 2006. All of these components are closely linked to each other, so that they increase the complexity of the current crisis that is still persisting, although their relative contributions are continuously changing with the passing time.

JEL Subject Codes: F01, F30

Key Words: Global economy, “Great Recession”, economic crisis, financial crisis, international contagion channels, US economy

Version: Ankara, August 18, 2011

* This is a slightly revised version of the author’s published paper in *İktisat ve Toplum Dergisi* (Ankara, No. 9, July 2011, pp. 30-34). The website of the monthly journal is at:
<http://www.efilyayinevi.com/tr/urun/s/187/Iktisat+ve+Toplum+Dergisi+Sayi+9/>

2006-2011 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN BİLEŞENLERİ VE KARMAŞIKLIĞI *

Aykt Kibritçioğlu

Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
İktisat Bölümü

06590 Cebeci, Ankara

İnternet: <http://kibritcioglu.com/iktisat/>

E-posta: kibritcioglu@ankara.edu.tr

Özet

Son beş yılda dünya ekonomisinde yaşanan “kriz”, sadece Amerika Birleşik Devletleri’ndeki konut finansman piyasasında 2006-07’de hızla gelişip patlak veren ve özellikle 2008 sonbaharından itibaren küreselleşen “Büyük Durgunluk”tan oluşmuyor. Bu kısa makalede; dünya daha önce eşine pek rastlanılmamış karmaşıklıkta bir finans, ticaret, borç, küresel ısınma, enerji, gıda ve yoksulluk/açlık krizi ile yüz yüze olduğumuz görüşünden hareketle, küresel ekonomik krizin temel uluslararası bileşenlerinin neler olduğunun kısaca sergilenmesi ve bu kriz(ler)i besleyen ve karmaşıklaştıran kaynakların birbirleriyle olası etkileşim kanallarının neler olduğunun kabaca (ve şematik olarak) özetlenmesi hedefleniyor.

JEL Konu Kodları: F01, F30

Anahtar Sözcükler: Küresel ekonomi, “Büyük Durgunluk”, ekonomik kriz, finans krizi, krizlerin uluslararası yayılma/bulaşma kanalları, Amerika Birleşik Devletleri

Versiyon: Ankara, 18 Ağustos 2011

* Bu makale, *İktisat ve Toplum Dergisi*’nde (Ankara, Sayı 9, Temmuz 2011, s. 30-34) yayınlanan aynı başlıklı çalışmanın gözden geçirilip kısmen iyileştirilmiş versiyonudur. Derginin ilgili sayısı hakkında bilgi için, <http://www.efilyayinevi.com/tr/urun/s/187/Iktisat+ve+Toplum+Dergisi+Sayi+9/> adresine bakılabilir.

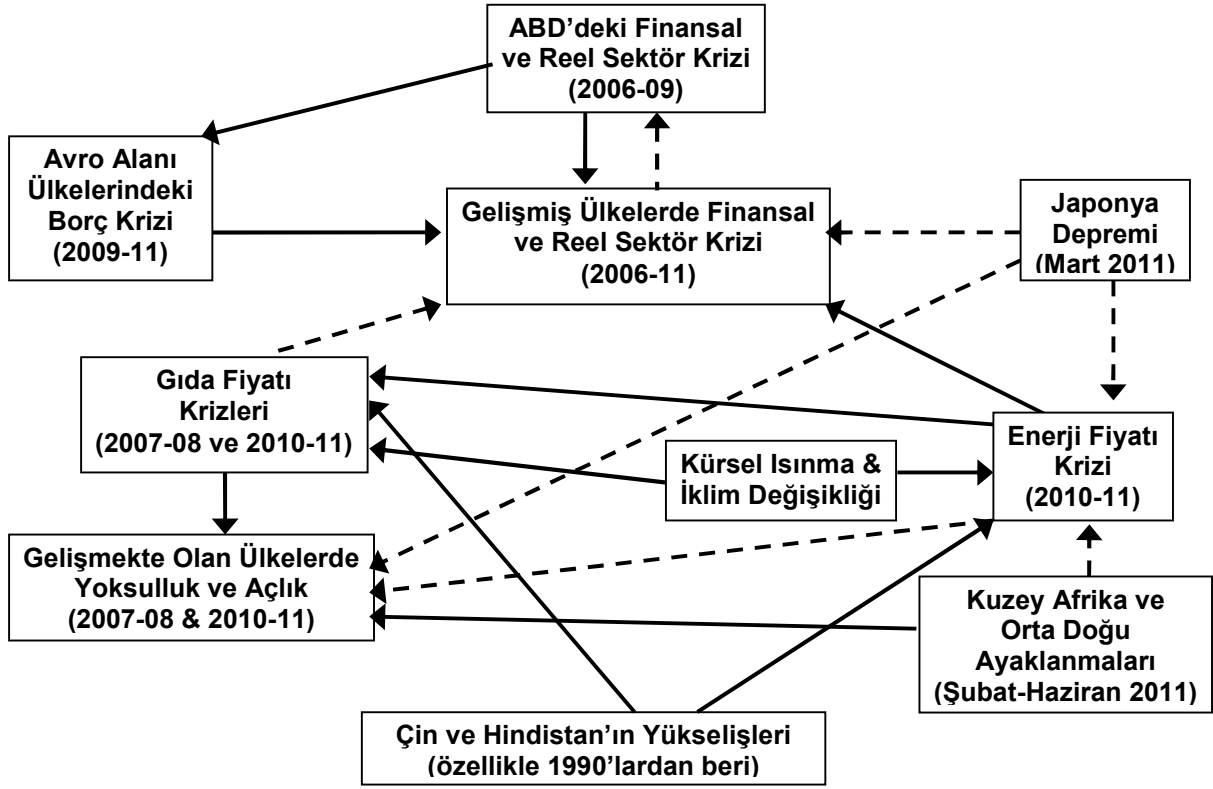
2006'DAN 2011'E TEMEL KÜRESEL EKONOMİK SORUNLAR

Son beş yılda dünya ekonomisinde yaşanan “kriz”, sadece Amerika Birleşik Devletleri'ndeki konut finansman piyasasında 2006-07'de hızla gelişip patlak veren ve özellikle 2008 sonbaharından itibaren küreselleşen “Büyük Durgunluk”tan oluşmuyor. Bu bağlamda, okumakta olduğunuz bu yazının amacı, söz konusu küresel ekonomik kriz(ler)in diğer temel uluslararası bileşenlerinin neler olduğunu kısaca sergilemek ve bu kriz(ler)i besleyen ve karmaşıklaştıran kaynakların birbirleriyle olası etkileşim kanallarını kabaca (ve şematik olarak) özetlemek.

1980'lerin sonlarından bu yana dünya ülkeleri arasındaki karşılıklı bağımlılığın, (i) uluslararası mal ve hizmet ticaretinin hacmi ve çeşitliliğindeki ve (ii) sınır-ötesi sermaye ve işgücü akımlarındaki artışlar ile, (iii) teknolojinin daha hızlı ve daha geniş bir alana yayılması sayesinde giderek güçlendiğine, yani yeni ve güçlü bir “ekonomik küreselleşme” dalgası yaşandığına tanık oluyoruz. Bu süreçte, ayrıca, (i) son 20-30 yıldır dünya ekonomisinde küresel ekonomik güç ve etkinin Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ve Japonya'dan, daha önce (20. yüzyılda) hemen hemen hiç ekonomik güç ve etkiye sahip olmayan bazı ülkelere (Çin ve Hindistan gibi) doğru kaymakta, (ii) finansal servetin eskiden daha çok borçlu olarak görmeye alıştığımız bazı ülkelerin de aralarında bulunduğu yeni bir grup ülkede toplanmakta ve (iii) çok sayıda yeni finansal aracın (risk transferi ve çeşitlendirmesi amacıyla veya yeni risk kaynağı yaratacak biçimde) ortaya çıkmakta olduğunu da gözlemliyoruz (Kibritçioğlu, 2010).

1980'lerin sonlarından bugüne giderek yükselen ekonomik küreselleşme dalgası; bir yandan ülkeler arasındaki mal, hizmet ve üretim faktörü akımlarının karşılıklı bağımlılık oluşturması gerçeğine işaret ederken, diğer yandan da, dünya ekonomisindeki görece büyük ülkelerde yaşanan krizlerin söz konusu akımlar kanalıyla diğer ülke ekonomileri üzerinde de ciddi olumsuz etkiler yaratabildiğini gösteriyor. Son beş yıldır (2006-11) dünya daha önce eşine pek rastlanılmamış karmaşıklıkta bir finans, ticaret, borç, küresel ısınma, enerji, gıda ve yoksulluk/açlık krizi ile yüz yüze. Karşı karşıya olduğumuz bu sorunlar yumağının içsel etkileşim ağı, Şekil 1'deki gibi özetlenebilir, diye düşünüyorum.

Şekil 1: Dünya Ekonomisindeki Güncel Temel Etkileşimler (2006-11)

Not: Yukarıdaki şekildeki kesikli çizgiyle gösterilen oklar, kesiksiz çizgili okların temsil ettiğine göre daha zayıf (olduğu tahmin edilen) etkilere dikkat çekmektedir.

Şekil 1'de alt bileşenleri itibariyle birbirini nasıl besledikleri kabaca özetlenen ekonomik sorunlar bütününe karşımıza çıkarttığı küresel ortamın daha önceki krizlerdekinden (ABD kaynaklı 1929-41 Büyük Bunalımı, 1973-74 ve 1978-79 petrol fiyatı krizleri, 1979-82 Latin Amerika borç krizi, 1992 Avrupa Döviz Kuru Mekanizması krizi ve 1997-99 Güneydoğu Asya ve Rusya krizleri gibi) farklı olan yanı, ilk bakışta birbirlerinden bağımsızmış gibi gözükken bir dizi ekonomik, politik ve ekolojik sorunların beş-altı yıl gibi çok kısa bir zaman aralığında birlikte ortaya çıkıp birbirlerini az ya da çok besleyip güçlendirmeleri: 1. ve 2. gıda fiyatı krizleri (2007-08 ve 2010-11), 2006-09 ABD finans krizi ve onun tetiklediği 2008-10 küresel "Büyük Durgunluk"u, 2009-11 Avro Alanı borç krizi (2009-11), 2010-11 enerji fiyatı krizi, Kuzey Afrika ve Orta Doğu Ayaklanmaları (Şubat-Haziran 2011) ve Mart 2011 Japonya depremi.¹ Söz konusu sorunların derinleşmesinde, Şekil 1'de de gösterildiği

¹ Burada, küresel etkilerinin sınırlı kalması nedeniyle ve sadelik amacıyla, AB üyesi bazı (Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde 2008-10 yıllarında yaşanan finansal krize ayrıca değinmiyorum. Konunun ayrıntılarını merak edenler başlangıç için Aslund (2011)'i okuyabilirler.

gibi, Çin ve Hindistan'ın özellikle 1990'lardan bu yana küresel ekonomik önemlerinin artması ve son on yılda giderek daha büyük farkındalık toplayan ekolojik sorunlar (küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi) büyük rol oynuyor.

GÜNCEL KRİZİN TEMEL BİLEŞENİ: ABD'DEKİ EKONOMİK KRİZ

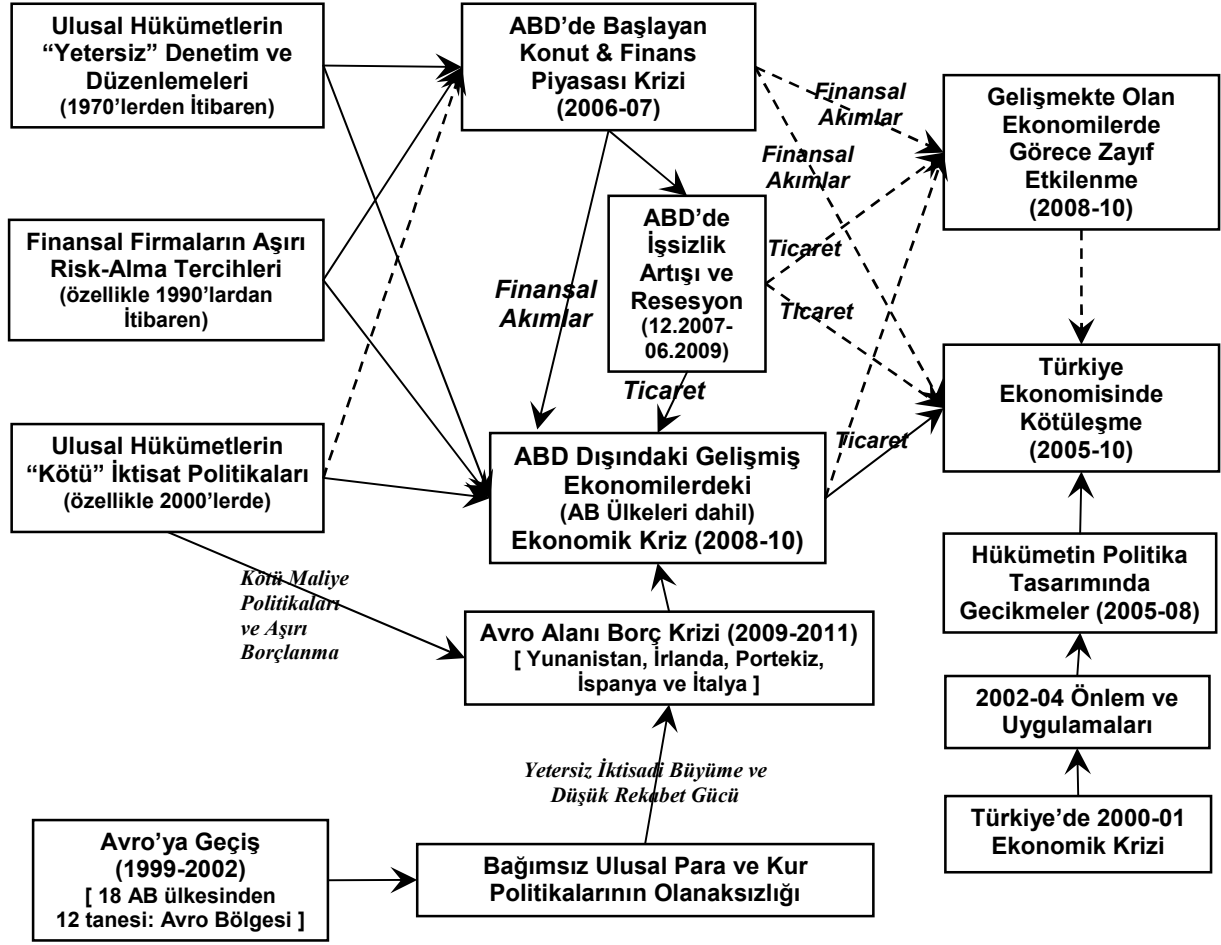
Son yıllarda yaşanmakta olan küresel ekonomik sıkıntıların tek bileşeni olmasa da, kamuoyunda en çok öne çıkan bileşeni kuşkusuz 2006-09 ABD finansal-reel sektör krizi ve onun yol açtığı Büyük Küresel Durgunluk. Bu süreçteki etkileşimler, yukarıda sözü edilen güncel ekonomik sorunların bazılarında (sadelik amacıyla) soyutlanarak Şekil 2'deki gibi özetlenebilir. ABD'de, düşük gelirli oldukları için aslında yüksek geri ödeme riski taşıyan ekonomik aktörlere 2000'lerin ilk onyılıının ilk yarısında yoğun biçimde açılan konut kredilerinin, faizlerdeki yükselme ve konut fiyatlarındaki gerilemeyle birlikte geri ödenememeye başlamasıyla, 2006-07 yıllarında patlak veren finansal kriz,² özellikle 2008 yılı sonbaharından (hatta kısmen Mart 2008'dan) itibaren, aşağıda özetlenecek kanallar aracılığıyla ABD'den dünya ekonomisinin geri kalan kısmına da hızla yayıldı ve ilgili ülkelerdeki finansal ve/veya reel sektörlere de “bulaştı”.

Literatürdeki *yaygın* tartışma ve kanılara göre, ABD'deki konut finansman piyasasında yaşanan krizin temel sebepleri, (1) ABD başta olmak üzere pek çok ülkede ulusal hükümetlerin 1970'lerden itibaren finans piyasalarındaki yetersiz kalan denetim ve düzenlemeleri ve (2) özellikle ABD'de finans sektöründe faaliyet gösteren firmaların (1990'lardan itibaren) “yeni icat edilen” birtakım finansal araçları kullanarak “aşırı-risk üstlenmeyi” yaygın biçimde tercih etmeye başlamaları olarak kabul edilmektedir.³ ABD'de ve diğer ülkelerde çeşitli ulusal hükümetlerin (özellikle 2000'lerin ilk onyılında) uyguladıkları “kötü” iktisat politikaları da, küresel krizin oluşumu ve güçlenmesinde etkili olmuş faktörler arasında sayılmaktadır.

² Bu yazının okuyucuları arasında yer alan iktisat öğrencilerine, finansal krizlerin ortaya çıkışında konut piyasalarının rolünü irdeleyen belki de ilk ayrıntılı Türkçe çalışma olan Hepşen (2011)'in özellikle ilk iki bölümünü okumalarını tavsiye ederim.

³ ABD'deki güncel finansal krizin kökenlerini 1970'lerde ABD'de yaşanan bir dizi politik ve kültürel sebepli iktisat politikası değişimleriyle (*Keynesgil* politikalardan *neoklasik* politikalara ve *sanayiden* çok *finans* kesimine yönelik olmak biçiminde) ilişkilendirerek açıklamaya çalışan bir tarih yaklaşımı için, meraklıların Stein (2010)'u okumalarını öneririm.

Şekil 2: ABD'deki Finans Krizinin Başlıca Ekonomik Etkileri (2006-10)

Not: Yukarıdaki şekildeki kesikli çizgiyle gösterilen oklar, kesiksiz çizgili okların temsil ettiği göre daha zayıf (olduğu tahmin edilen) etkilere dikkat çekmektedir.

ABD'DEKİ KRİZİN KÜRESELLEŞMESİ

ABD'deki konut finansman piyasasında 2006-07'de ortaya çıkan kriz, 2007-09 yıllarında önce iç finansal, sonra da iç reel sektöre hızla yayıldı ve böylece ABD ekonomisi, Şekil 2'de de belirtildiği üzere, Aralık 2007 – Haziran 2009 arasında büyük bir işsizlik artışı ve durgunluk (resesyon) sorunu ile karşılaştı. ABD'deki bu ekonomik kriz, özellikle güçlü finansal ilişkiler kanalıyla dünyanın diğer gelişmiş ekonomilerine (özellikle AB ülkelerine) de bulaştı. Ancak, aradan geçen zamanda, gelişmekte olan ülkelerin ABD'deki krizden gelişmiş ekonomilere kıyasla genelde görece daha az etkilendiği gözlemlendi. Yine de, ABD'den dünyaya yayılarak derinleşen ve yukarıda Şekil1'de belirtilen eşanlı ekonomik sarsıntılarla boyutları daha da büyüyen küresel ekonomik krizin gerek gelişmiş, gerekse Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere de

yansıması için aslında çok önemli potansiyel bulaşma kanalları mevcuttu (Kibritçioğlu, 2010):

(i) *Aşırı-riskli varlık ticareti kanalı* (birinci finans kanalı): Kriz öncesinde ABD ile arasında var olan uluslararası finansal akımlar aracılığıyla, ileride “zehirli” (toxic) niteliğe bürünecek olan varlıklar (assets) edinmiş olan finansal aktörlerin varlığı ABD'nin krizinin ilgili ülke ekonomisine de bulaşması için büyük bir açık kapı yaratıyordu.

(ii) *Kredi kanalı* (ikinci finans kanalı): Kriz nedeniyle daralan uluslararası kredi kanalları, ilgili ülkelere fon akışlarını azaltarak da o ülkelere krizi bulaştırabilirdi. Çünkü küresel likiditedeki daralma yerli bankaların ve şirketler dış finansman güçlükleri yaşamalarına ve/veya mevduat bankalarının açtıkları yurtiçi kredilerde daralmalara sebep olabilirdi.

(iii) *Ticaret kanalı*: Krize sebep olan (ABD) veya krizin bulaştığı (AB ülkeleri gibi) ülkeler üçüncü ülkelerin temel ticaret ortağı oldukları ölçüde, bu kriz ülkelerindeki olası durgunluk ve reel gelir kayıpları, üçüncü ülkelerin mal ve hizmet ihracatına yönelik dış talebi daraltarak sonuçta krizi söz konusu üçüncü ülkelere de aktarabilirdi.

(iv) Tüketici ve yatırımcıların üçüncü ülke ekonomisine ve orada uygulanan/uygulanacak ilgili iktisat politikalarına olan güvenlerindeki azalma ve belirsizlikler de, ilk üç kanaldan o ekonomilere olumsuz etkiler yansımasını güçlendirebilirdi.

Bu kanallardan ilki, ABD'deki finans (ve reel sektör krizinin) genelde, gelişmiş ülkelere; üçüncüsü (ve ikincisi) ise daha çok, gelişmekte olan ülkelere bulaşması için aracı oldu.⁴

⁴ Şekil 2'de yer verdiğim ve Türkiye'de 2008-10 yıllarında yaşanan ekonomik sorunların karakteristiklerini Kibritçioğlu (2010)'da incelemiştim. Avrupa Birliği'nin ekonomik ve politik geleceğini tehdit etmeye başlayan Avro alanı krizini (2009-11) ise bu derginin gelecek sayılarında yayınlanacak yazılarımdan birinde ele alacağım.

SON SÖZLER

İktisat derslerimde öğrencilerimin dikkatlerini hep çektiğim gibi, tek bir makale veya modelle “dünyanın bütün (ekonomik) sorunlarını” aynı çerçevede ele alıp çözümlenebilmek olanaksızdır ve zaten bu gerekli de değil. Dolayısıyla, son beş yılda karmaşıklılaşarak derinleşen küresel ekonomik krizin burada ele al(a)madığım diğer önemli bazı ayrıntı, sebep, etki ve özelliklerini ve bu küresel ortamda Türkiye ekonomisiyle ilgili bazı güncel iktisat politikası gelişmelerini, *İktisat ve Toplum Dergisi*'nin gelecek sayılarında ele almayı (ümit etmenin ötesinde) planlıyorum.

Kaynakça

- Aslund, Anders (2011): “Lessons from the East European Financial Crisis, 2008-10”, *Peterson Institute for International Economics Policy Brief* No. PB11-9, internet: <http://www.iie.com/publications/pb/pb11-09.pdf> [Erişim: 10.07.2011].
- Hepşen, Ali (2011): *Finansal Krizlerde Gayrimenkul Finansman Piyasalarının Rolü ve Gayrimenkul Fiyat Endekslerinin Önemi*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Kibritçioğlu, Aykut (2011): “Küresel Finans Krizinin Almanya ve Türkiye'ye Etkileri: Türkiye Örneği”, içinde: *Sosyal Piyasa Ekonomisi ve İslam'daki Algılanışı*, Ankara: Konrad Adenauer Vakfı, s. 145-164. Tartışma metni versiyonu: *Munich Personal RePEc Archive (MPRA) Paper* No. 29470, 2010, internet: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/29470/> [Erişim: 10.7.2011].
- Stein, Judith (2010): *Pivotal Decade: How the United States Traded Factories for Finance in the Seventies*, New Haven, CT: Yale University Press.